

Arap Dilinde Takdim ve Te'hir Olgusu

Thematization and Right to Left Dislocation in Arabic

التقديم والتأخير في اللغة العربية

Fikri GÜNEY

Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Gümüşhane, Türkiye

Eser Bilgisi / Article Info

التعريف بالدراسة

Araştırma makalesi / Research
article / المقالة البحثية

Sorumlu yazar / Corresponding
author / الكاتب المسؤول

Fikri GÜNEY

e-mail:

ismailbayeri@gmail.com

Elektronik erişim / Online

النشر الإلكتروني /
21.06.2017

Anahtar kelimeler:

Arap Dili

Belağat

Takdim

Te'hir

Keywords:

Arabic language

Eloquence

Arabic literature

Advance-throw back

الكلمات المفتاحية

اللغة العربية

البلاغة

التقديم

التأخير

Özet

Arapça'da söz dizimi belli kurallara göre yapılır. Dizinlerde dilin yapısını bozmadan bazı değişiklikler de yapılabilir. Bu değişiklikler cümle çeşitliliğine göre olabileceği gibi cümle içerisinde vurgulanmak istenen sözü ifade etmek için yer değiştirme şeklinde ama kurala bağlı olarak ve karışıklığa sebep olmadan yapılabilir. Bu çalışmada kurallara bağlı kalmak ve karışıklığa sebep olmadan kelime veya cümlelerin yer değiştirme olayının bir çeşidi olan takdim-te'hir olgusunu ele aldık. Arap Edebiyatçıları yani Belağat âlimleri ile Arap gramercileri yani nahiv âlimlerine göre takdim-te'hir olgusu nedir ve nerelerde yapılır örnekler vererek açıklamaya çalıştık.

Abstract

The Arabic word is made according to certain rules. Some changes can be made without disrupting the structure of the language in the directory. These changes may be in accordance with the sentence diversity, but also in the form of displacement to express the word to be emphasized in the sentence, but depending on the rule and without causing any confusion. In this study, we discussed the possibility of introducing-te'hir, which is a kind of word or sentence displacement phenomenon, to stay connected to rules and cause confusion. According to the Arab literary scholars, namely Arabic grammar scholars and Arabic grammar scholars, we have tried to explain what is presented as an example and give examples.

الملخص

لكل عنصر من عناصر الجملة في اللغة العربية موقع في ترتيب بناء الجملة. فبعض التغييرات تكون دون تغيير بناء اللغة. وكل تغيير في بناء الجملة وترتيب في عناصرها له دور في اختلاف المعنى وتعدده. تناولنا في هذا البحث التقديم والتأخير مع ارتباط بالقواعد اللغة والبعد عن الالتباس. وأوضحنا آراء البلاغيين وعلماء النحو في هذا الموضوع مع الأمثلة. ما هي المواضيع التي تستخدم التقديم والتأخير أتيينا بالأمثلة لكي نوضحها. ذكرنا أقوال العلماء قديما وحديثا في هذا الموضوع.

Nahiv ve Belağatçılara Göre Takdim ve Te'hirin Anlamı ve Mana İle İlişkisi

Arap dilinde cümlenin her unsurunun cümlenin oluşumunda bir yeri vardır. Cümlenin yapısındaki tertibin her değişikliğinde mananın değişim ve artmasında da rolü vardır. Bir cümle oluşturmak istediğimizde bu değişiklikleri gözlemleriz. Örneğin: “güneşin doğuşunu” ya da “batışını” ifade etmek istediğimizde olumlu ya da olumsuz birçok ihtimalle karşılaşırız.¹

1. طلع القمر، ما طلع القمر.
2. القمر طلع، القمر ما طلع.
3. القمر طالع، القمر غير طالع، ليس القمر طالعاً.
4. طالع القمر، ما طالع القمر.

Bu cümle çeşitlerinin hepsi de Arap dilinde caizdir. Her birinin nahvcilere göre i'rab bakımından bir çıkarımı vardır. Arap edebiyatçılara göre de farklı manaları ve farklı makamları vardır. “القمر طالع – ما طالع القمر – ما طلع القمر” kalıpları pekiştirmeye gerek kalmadan iptidâi haber niteliğindedir. Ancak “القمر ما طلع – ليس القمر طالعاً” kalıpları ise pekiştirmeyi gerektiren niteliktedir. Muhatabın durumu pekiştirmeyi gerektirecek bir durumda değilse bu kalıpların kullanımına gerek yoktur. Çünkü burada “doğuş” “kamer”e iki defa isnat edilmiştir. Şu halde “kamer” mübteda'dır veya aslı mübteda'dır. “doğuş” fiili ise mübteda'ya dönen zamire isnat edilmiştir. Cümle ise mübteda'nın haberidir. İsm-i fâil fiil gibi zamir alır ve “kamer”e döner. Cümlenin rükünlerindeki değişiklik delalete izafeten “kamer”den kaynaklanmaktadır. Belağata göre onu ifadenin yapılışında anlar ve edebî metinleri anlamada mülahaza eder.²

Arap dilinde cümle iki kısma ayrılır:

Birinci kısım: Fiil cümlesidir.

İkinci kısım ise: İsim cümlesidir.

¹ el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, *el-Belağatu'larabiyyetu ususuha ve 'ulûmuha ve fînûnuha ve suverun min tatbîkâtihâ bi heykelin cedîdin min tarîfin ve telidîn*. C.1, 2.baskı, Dâru'l-kamer, Dımaşk, 2007/1428, s.145.

² el-Meydani, a.g.e., c.1, s.145.

Fiil cümlesinde aslolan müsnedin (mahkumun bih) önde olmasıdır ki o da fiildir. Fiilin amel ettiği şey de ona bitişir. Müsnedün ileyh'in (mahkumun aleyh'in) de sonra gelmesidir ki o da fâil dir. Veya onun yerine gelendir. Sonra fiile taalluk eden veya fiili gibi amel edenler gelir.

İsim cümlesinde aslolan müsnedün ileyh'in (mahkumun aleyh'in) önce gelmesi ki o mübtedâdır ve ona bitişendir. Müsned'in (mahkumun bih) sonra gelmesidir ki o da haber ve ona bitişendir. Daha sonra da habere taalluk edenler gelir.³

Mana kalıplarındaki lafızlara gelince cümledeki sırası normal sırasına göre gelenekseldir. Açıkçası müsnedün ileyhin rütbesi önce gelmektir. Çünkü o mahkumun aleyhtir. Yani hüküm onun üzerine verilmektedir. Müsnedin rütbesi ise sonra gelmektir. Çünkü mahkumun bihtir. Yani kendisiyle hüküm verilmektedir. Bu ikisinin dışında kalanlar ise bunlara tabidir ve ilintilidir. Rütbe bakımından bunlardan sonra gelirler.⁴

Ancak bazı ifadelerde sonra gelmesi gerekirken öne alınan lafızlar vardır. Daha önce geçen bir ifadeye işaret etmek üzere istenen maksadı belirtmek ve kastedileni anlatmak için değişiklik yapmak daha güzeldir. Burada Cürçânî şöyle der: "Bu takdim konusu, çok faydalı, birçok güzelliği içeren, söz üzerinde tasarrufta bulunmaya imkân veren ve sınırları çok geniş olan bir konudur. Her zaman sana özgün bir ifadenin kapısını açar ve anlatımda güzel bir üslup bulmanı sağlar. Nice şiiri dinlemekten zevk alır ve güzelliğinden çok etkilenirsin. Sonra araştırınca bir şey öne alındığı (takdim) ve bir lafız olması gereken yerden başka bir yere taşındığı için beğendiğini fark edersin."⁵

Önceki Arap eleştirmenleri Takdim ve te'hir konusunu ele alarak Nahvî ve belâğî hedeflerini belirtmede tereddüt etmişler, ya da her iki durum üzerinde durduklarını belirtme konusunda tereddüt etmişlerdir.⁶

Buradan ifade edebiliriz ki, seçtiğimiz takdim ve te'hir edilen lafızlar manevi ve delalete matuf amaçlar içindir. Örneğin: " زيد، وخالده، ويحبُّ، وكثيراً " kelimeleri faydalı bir cümlede kullanabiliriz. Buna göre şu ihtimalleri elde edebiliriz:

1. زيدٌ يحبُّ خالدًا كثيرًا

³ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.350.

⁴ el-Merâğî, Ahmed Mustafa, 'Ulûmu'l-belâğati'l-beyân ve'l-bedî' ve'l-me 'ânî, 1. Baskı, el-Mektebetu'l-Mısriyye, Beyrut, 2004/1425, s. 86.

⁵ Cürçânî, Abdulkahir, *Delâilu'l-i'câz*, thk. Es-Seyyid Reşid Rıza, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1984/1404, s.83.

⁶ Sellûm, Tamir, 'İlmu'l-me'ânî kiraaten saniyeten li't-teşkîli'n-nahvî, Menşurât câmiatu teşrîn, lâzkiye, 1996/1417, s.48.

2. خاداً زيدٌ يحبّ كثيراً
3. يحبّ زيدٌ خالداً كثيراً
4. كثيراً زيدٌ يحبّ خالداً
5. كثيراً يحبّ زيدٌ خالداً
6. كثيراً يحبّ خالداً زيدٌ

Bu cümlelerin hepsi de nahiv kurallarına göre doğrudur. Her birinin konuşanın amacına göre psikolojik manevî bir delaleti işareti vardır.

[*الله ملكُ السمواتِ والأرضِ*]⁷ ayetinde manadaki farklılıklara işaret eden bir aykırılığa düşeriz. Çünkü “Yerin ve göğün mülkü Allah’a aittir.” ifadesinin manası [*الله ملكُ السمواتِ والأرضِ*] “Allah’a aittir yerin ve göklerin mülkü” ifadesinden tamamen delalet ve mana yönünden farklıdır. Birincisinde mübteda olan “mülk” kelimesi haber olan “Allah’a aittir” ifadesine takdim edilmiştir. Asıl olan budur. Nahiv kaideleri de bunun üzerine bina edilir. Manası da açıktır. Ancak ikinci cümlede ise, haber mübteda üzerine takdim edilerek delalet edeceği manadan ayrılmış ve asli kuraldan uzaklaşmıştır. Belagatçiler bu takdim üzerinde çok durarak yerlerin ve göklerin mülkiyetini Allah’a tahsis etmişlerdir. Böylece de Mülkiyeti Allah’a kasr etmişlerdir. Eğer, “ *الله ملكُ السمواتِ والأرضِ* ” “Allah’a aittir yerlerin ve göklerin mülkü” denseseydi, başka bir ilahın varlığı ihtimal dâhilinde olurdu. Bu ise akide ve dini öğretiler açısından olumsuz bir durumdur.

Takdimin Durumları:

*Takdimin dört durumu vardır.*⁸

1. Lafzı güzelleştirmenin yanında manada bir fazlalığın olmasıdır. Bu ise en uzak ihtimaldir. Edebî sanatlar da buna dayanır. Bu konuda en büyük destekçi kaynak Kur’ân-ı Kerim’dir. [*وجوه يومئذٍ ناضرة إلى ربها ناظرة*] “Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parlayacaktır. (Onlar) Rablerine bakacaklar (O’nu görecekler)dir.”⁹ ayetine baktığımızda, burada câr ve mecrûrun takdiminin tahsis ifade ettiğini anlıyoruz. Sec’ın uygun düşmesi ve ifade edilen kalıbın da güzelliği ile beraber bakış sadece Allah’a olur.

2. Sadece manada bir fazlalığın olmasıdır. Örneğin: [*بل الله فاعبد وكن من الشاكرين*] “Hayır! Yalnız Allah’a kulluk et ve şükredenlerden ol.”¹⁰ Bu ayette mef’ûlün takdim edilmesi ondan başkasına ibadet edilmemesi, sadece ona kulluk edilmesini

⁷ Maide Suresi, 120.

⁸ El-Merâğî, Ahmed Mustafa, ‘*Ulûmu’l-belâğati’l-beyân ve’l-bedî’ ve’l-me’âni*, s.86.

⁹ Kiyame Suresi, 22-23.

¹⁰ Zümer Suresi, 66.

ifade ederek tahsis içermektedir. Eğer te'hir edilmiş olsaydı o zaman da ifadenin bir faydası bir anlamı olmazdı.

3. Kendisinde takdim ve te'hirin bir faydası olmaması durumudur. Bu durumda herhangi bir incelik de yoktur. Örneğin: “ Elim doluydu. Hamdolsun artık ondan kurtuldum. ”

4. Mananın kendisiyle bozulduğu takdim durumudur. Bu da lâfzî Ta'kid'dir. Yani anlaşılması zor olan bir takdim tarzıdır. Ya da öne geçenle anlam karışıklığına sebep olma durumudur. Sıfatın mevsufuna takdim edilmesi veya sıra cümlesinin mevsulü üzerine takdim edilmesi gibi. Şair el-Ferezdak şöyle der:

إلى ملكٍ أمّه من محاربٍ أبوه ولا كانت كليبٌ تصاهره¹¹

Takdir edilen ifade; “ إلى ملكٍ أمّه من محاربٍ ” olması gerekirdi. Yani, “Babasının annesi onlardandır.” Şeklindedir. İlk bakışta ifadeden bu anlaşılmamaktadır. Aksine istenen mananın anlaşılması için iyice ve ince düşünmeyi gerektirir.

Takdim ve Te'hirin Engellenmesi veya Cevaz Verilmesinde “Lebs”İN/Karışıklığın İzi Etkisi

Takdim ve te'hir “lebs”e/karışıklığa neden olan en büyük etkenlerden biridir. Asıl olan lebs'in olmamasıdır.¹² Bu nedenle de eleştirmenler yazarlara, karmaşıklığa sebep olacak şeylerden kaçınmalarını tavsiye ederler. Lafızlarının doğru şekilde dizmelerini tavsiye ederler. Lafızların bulunmamaları gereken yerleri işgal etmesinden, bulunmaları gereken yerlerden de ayrılmalarından hoşlanmazlar. Çünkü konuşmacının, mananın ölçüsünü bilmesi, ifade etmek istediği mana ile dinleyicinin kabiliyetini ve cümledeki geldiği durumları dengelemesi gerekir.¹³

Ancak karışıklıktan korkar kastedilen manayı tehdid ediyorsa ve dinleyici de istenen mananın dışında bir anlam çıkarıyorsa, Kaideyi bozar meseleyi ve hükmü değiştirir. Dilin ölçülerine uymaktan ve kelimelerin yerlerini değiştirmekten başka çare yoktur.¹⁴

¹¹ İbn Akıl, Bahauddin Abdullah el-Hemedânî el-Misrî, *Şerhu'bnî 'akîl*, İntişârâtî Nasır hüsrev, Tahran/İran, 1964 c.1, s.230

¹² Matrâcî, Yasir Muhammed, *Eseru'l-hilâf fi'l-evcuhi'l-i'rabiyye fi tefsiri'l-âyâti'l-Kur'âniyye*, Master tezi, Danışman: Dr. Sami 'İvaz, Mektebetu Câmîati Teşrîn, Lazkiye, 2006-2007, s.169.

¹³ el-Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr, el-Beyân ve't-tebyîn, thk. Abdusselam Harun, c.1. 5.baskı, Mektebetu'l-hancı, Kahire, 1985/1405, s.138.

¹⁴ Sumud, Hamâdî, *et-tefkiri'l-belâğî 'inde'l-'arab ususuhu ve tatavvuruhu ila karni's-sâdis el-hicrî*, Menşurat el-Câmîat et-Tunusiyye, Tunus, 1981, s.616-517.

Cebr Domat şöyle der: “Bölüm ve dizilişlerinin güzelliğini koruyarak maksadı gözetebiliyorsan, cümlede karışıklık ve anlaşılmazlık olmaması şartıyla dilediğin gibi takdim ve te'hir yapabilirsin. Karışıklık ise herhangi bir yönüyle yapılabilir. Bu nedenle de “ لو اشتريت لك بدرهم لحما تأكلينه ” gibi bir cümlede câr ve ilk mercurunun te'hiri doğru olmaz. İkincisinin de birinci üzerine takdimi doğru olmaz. [وجاء رجل من أقصى المدينة يسعى]¹⁵ cümle de bile takdim te'hir yapmak doğru olmaz. Asıl mecruru te'hir etmek gerekir. Çünkü her iki halde de te'hir karışıklığa sebep olur.¹⁶ Şu halde konularına göre karışıklığı gidermek veya karmaşık hale getirmek için takdim yapılabilir.¹⁷

[وجاء رجل من أقصى المدينة يسعى] âyeti üzerinde biraz duracak olursak, bu âyette kastedilen mananın “şehrin en ücra yerinde oturan bir adamın şehre yöneldiğini” anlarsınız. Adının da Habîb-i Neccâr olduğu söylenir. Koşarak kâfirlere gelerek Peygamberin davetine icabet etmelerini ve her şeyin elinde olduğu bir olan Allah'a inanmalarını ister. Eğer “ وجاء من أقصى المدينة رجل يسعى ” şeklinde ifade edilmiş olsaydı. Bu dizilişe göre mana: “Adamın o şehir halkından olması gerekmez. Koşarak gelmiş anlamını taşır. Birbirinden farklı bu iki manada da kastedilen manayla karışmasını engellemek için takdim ve te'hirden kaçınılır.

Ancak kastedilen manada bir karışıklık yapmıyorsa, o zaman duruma göre takdim ve te'hir caizdir.

Nahivcilere Göre Takdim ve Te'hir Edilme Durumları

Nahiv alimleri, gramer kurallarının gerekliliğine göre şu dört durumda takdim ve te'hir yapılmasının vacip olduğu görüşündedirler:

1. Arap kelimada başta gelmesi gereken durumda takdim vaciptir. Veya başta gelmesi gereken bir kelimeye muzaf ise takdimi vaciptir.

Arap dilinde başta gelmesi gereken isimler şunlardır¹⁸:

- a. Soru isimleri,
- b. Şart isimleri,
- c. ما taacübiyye,
- d. كم haberiyye

2. Mübtedâ ve habr ile çevrelenmiş olanın takdimi vaciptir.

¹⁵ Yasin Suresi, 19.

¹⁶ Domat, Cebr mihayil, *el-Havâtiri 'l-hısân fi'l-meânî ve 'l-beyân*, tsz. S.65.

¹⁷ Matracı, Yasir Muhammed, a.g.e., s.170.

¹⁸ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.359.

3. Mübtedâ nekra ise haberin takdimi vaciptir. Nekra bir isimle başlanması doğru değildir.

4. Sonra gelmesi gerekenin takdim edilmesi halinde kendisine dönen bir zamir varsa. Ya da kendine bitişen bir şey varsa. Bu nedenle de zamir, lafız ve rütbe (sıra) bakımında kendinden sonrakine dönmez.

Takdim ve Te'hirin Belağî Amaçları

Arapçada Mübtedâ haberden önce gelir. Fiil fâilden önce gelir. fâil de mef'ulden önce ve Câr ve mecrurundan önce gelir. Diğer durumlarda da böyledir. Ancak cümlenin akışında sonra da gelebilir.

Buna şunu örnek verebiliriz: “ العلمُ نافعٌ ” Eğitim-öğretimle ilgili konular arasında belagat en önemli konulardan biridir.

“ وربِّ أخ لك لم تلده أمك ”,

“ وظهر الحق ”,

“ وإنَّ الله عليكم حكيم ”,

“ وجا التلميذ مسرعا ”,

“ واشتريت أحد عشر كتابا ”

Yukarıdaki örnekler normal manasına göre ve dil kurallarına göre dizilmiş sözlerdir. Bu cümlelere bakan bir kimse; cümlede önce gelenin, cümlede en önemli bir yerinin olduğunu anlar. Çünkü ilk bakışta gözü ona ilişir. Lafızlar cümlede her birinin manasının önemine göre dizilmiş olduğunu anlar. Birinci gelen lafız ikinci lafızda, ikinci lafız üçüncüsünden daha önemli olduğu anlaşılır.¹⁹

Bazen hatipler özellikle de edipler ve şairler bu asli düzenin dışına çıkmayı tercih ederler. Edebî amaç için sonra gelmesi gerekeni öne, önce gelmesi gerekeni de sonraya bırakırlar. Bu amaçlar nelerdir? Cümlenin parçalarından hangileri öne alınabilir? Hangileri sonraya bırakılabilir? Ve de nasıl yapılır?²⁰

Şimdi bunları ayrıntılarıyla görelim:

a. Müsnedün ileyh'in takdiminde edebî/belağî amaç

¹⁹ Ebû Hakka, Dr. Ahmed, el-Belâğa ve't-tahlîl el-edebî, 1.baskı, aru'l-ilmi'l-melâyîn, Beyrut, 1988, s.99.

²⁰ Ebû Hakka, a.g.e., s. 100.

Belâğî amaç için müsnedün ileyh birçok defa takdim edilir. Âlimler bunu sınırlamada ihtilaf etmişlerdir.²¹ Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Müsnedi müsnedün ileyh ile tahsîs etme isteği Şair şöyle der:

وما انا أسقمت جسمي به ولا أنا أضرت في القلب نار²²

2. Cümlelerin işaret ettiği hükmü kuvvetlendirip pekiştirmek.

3. Kolaylaştırmayı acele ettirmek. Çünkü sözün başlangıcında işitenin kulağına ilk geldiğinde sevinç hisseder, neşelenir ve sevinir.²³ “ الهدى في قلوب المخلصين ” cümlesinde olduğu gibi.

4. Dinleyicinin aklına kötülüğün gelmesini sağlayacak şekilde kötü haberi vermekte acele etmek. “ السجن على جهة التأييد حكم به عليك اليوم ” cümlesinde olduğu gibi.

5. Müsnedün ileyh ile başlarken övünmeye teşvik etmek. Müsnedün ileyh'in zikredildiği yerlerde övünme hissedilir. Ali b. Ebî Talib (r.a.)'ın Hayber savaşındaki şu sözünde olduğu gibi: “ أنا الذي سمّتي أمي الحيدرة كليث غابات غلظ القصرة ”

6. Teberrüken acele etmeye teşvik. Bu da Allah'ın (c.c.) isimleri ile ortaya çıkar. “ اسم الله اهتديت به ” örneğinde olduğu gibi.

7. İstenen şeyin akıldan gitmediğini vehm ettirmek. “ رحمة الله ترجى ”

8. Dinleyicinin zihnine haberi yerleştirmek. Çünkü mübtedâ ona teşvik eder. “ إن اكرمكم عند الله أتقاكم ” ayetinde olduğu gibi.

9. Tasavvurda var olup kaybolmadığını belirtmek. Bu nedenle de ifade etmede diğerlerinin önüne geçer. O kelimeyle konuşmaya başlar.

10. Müsnedün ileyh'in garip, sürpriz, nadir ve korkutucu olması. “ الحيطان العظمى أقبلت إلى الشاطئ، والجن لها مساكن في أم القرى، وبقرة تكلمت، وجيش العدو دخل المدينة ” cümlelerinde ifade edildiği gibi.

11. Öne geçeninin durumu cümlede önem ve yardım ifade eder. Şairin şu beyti gibi:

إلى الله أشكو صبوتي بعد كربتي ونيران شوقي ما بهن فتور²⁴

²¹ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.364.

²² Cürçânî, Abdulkahir, a.g.e.,s.97.

²³ el-Merâğî, Ahmed Mustafa, a.g.e., s. 87.

²⁴ Dirâse ve thk. Abdulğani, Yusrî, *Divânu Kaysu'bnû Mulevveh Mecnûnu Leylâ,Rivâyeti Ebî Bekî'l-Vâlebî, Dâru'l-Kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut/Lübnan 1999/1420, 1.baskı, s.97.*

12. Öne geçenin durumu cümlede inkâr ve taaccüp ifade eder. “ أرأغب أنت عن ” ayetinde olduğu gibi.

13. Yüceltme ve saygı isteği ifade eder. “ الله نور السموات والأرض ” âyetinde olduğu gibi.

14. Olumlu bir ifadeyi, geneli ifade eden “ كل أو جميع ” gibi kalıplarla nefy edatlarından öne alarak belirtmek. “ كل ما في الكون لا يخلد ” örneğinde olduğu gibi.

15. Nefy edatını “ كل أو جميع ” gibi geneli ifade eden lafızların üzerine takdim ederek cümlelerin olumlu olduğunu belirlemek. “ ما كل ما يتمنى المرء يدرك ” örneğinde olduğu gibi.

Bir değerlendirme:

Belâgat âlimleri, eğer konuşma, icra edildiği kişiyle yapılması kastediliyorsa, belâğî terkipte “ مثل و غير ” lafızlarının takdim edilmesinin gerekliliğini zikrederler. Örneğin: sanki şöyle dersin: “ مثلك لا يبخل – مثلك لا يقصر في عمل ” yani onu başkasına aktarmadan yapmazsın. Söz konusu kendisiyle konuşulan kimse cimrilikle, ya da hayır işinde eksik yapmakla veya da namazı kasten terk etmekle nitelenir.

“ غيرك يسيئ إلى أصدقائه – غيرك لا يعاشر اهله بالمعروف – غيرك يمنع الزكاة ” Yani senin istemeden de olsa arkadaşlarına kötülük yapmazsın, sen ailene iyilikle muamele edersin, zekâtı engellemezsin. Söz konusu şeyleri yapan kimse arkadaşlarına kötülük yapar, ailesine iyilikle davranmaz veya da zekâtı engeller.

Mütenebbi'nin devlet gücünü elinde bulunduran kahraman bir babaya ta'ziye verdiği ve ölen amcasına yazdığı şu kaside deki gibi:

مثلك يثني الحزن عن صوبه ويستردّ الدمع عن غربه²⁵

Manası: Kalbine ve kendine yöneldiğinde üzüntünü ifade edebilmek ve şefkatini göstermek üzere hikmet ve sabır gösterebilirsin. Güçlü iradenle ve azminle gözyaşını yerinde tutabilirsin.²⁶

b. Müsnedin Takdimi Sebebiyle Belağî Amaç:

Belâgat âlimlerinin iddialarından biri; Aslı sonradan gelmek olan müsnedin takdim edilmesi dört şekildedir. Buna ilaveten daha önce geçmiş olan bir çok iddia

²⁵ Cürçânî, Abdulkahir, *Delâilu 'l-i'câz*, s.106.

²⁶ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.367.

aslı sonradan gelmek olan müsnedün ileyhın takdimi ile ilgilidir. Bunun dışındaki iddialar da zeki âlimlerin önerilerindedir.²⁷

1. Müsnedin müsnedün ileyh ile tahsîsi: Yani müsnedin müsnedün ileyh üzerine kasrıdır. Başkasına olmaz. “ له الحمد في الأولى والآخرة ” ayetindeki gibi.

2. Söze düşünme ihtiyacı duymadan başlamayı sözün na't (sıfat) değil haber olduğu konusunda uyarı. Eğer sonradan gelmesiyle başlangıçta müsnedin sıfatı olduğunu zannettiyorsa. “ ولهم في الآخرة عذابٌ عظيم ”²⁸ ayetindeki gibi.

3. Müsnedde hayra ya da şerre yormaya iletcek bir şey olması. Sözü yönelten kimse dinleyenin nefsinde bir kötülüğe yordurmayı istiyor. İyiliği hissettirmeyi isteyen kimse için şöyle dersin: “ مع أذان الفجر ولادة ابنك ” yine kötülüğe yormasını istediğin kimse için, evliliğinin ne zaman olduğunu sorarsın: “ حين تصيح ” البومة زواجك ”

4. Müsnedün ileyhın zikredilmesine teşvik etmeyi istemek. Bu konu metih ve vaazlarda çok olur. Meth'e örnek olarak Muhammed b. Vehib'in Mu'tasımı methettiği şu ifadesini verebiliriz:

ثلاثة تشرق الدنيا ببهجتها شمس الضحى وأبو إسحاق والقمر²⁹

Vaaza örnek olarak da Ebu 'Alâ el-Mearrînin şu beytini verebiliriz³⁰:

وكالنار الحياة فمن رماد أو اخرها وأولها دخان³¹

c. Fiile Taalluk Edenlerin Fiilden Önce Gelmesinin Belâğî Amaçları:

Bazı Belâgat âlimleri, fiile taalluk edenlerden bazıları yerine göre takdim edilebileceğini zikrederler. Fiile taalluk edenlerden maksat; mef 'ülün bih, câr ve mecruru, zarf, mef 'ülün mutlak, mef 'ülü maah, mef 'ülü lieclih, hâl, temyîzdir. Az ve nadir durumlarda bunlar fiilden önce gelirler.³²

1. Tahsîs isteğiyle: hükmün (müsnedin müsnedün ileyhe isnadı neticesinde) fiilin müteallıklarının fiile veya manasına ya da fiili gibi amel edene takdim edilene kasr edilmesidir. Tahsîsi belirlemeye karîneler yardım eder.

²⁷ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.376.

²⁸ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.380.

²⁹ el-Abbâsî, Abdurrahim b. Abdurrahman b. Ahmed, *Şerhu şevâhidi't-telhis me 'âhidi't-tansîs ve bi hâmişihî bedâ 'il-bedâih* li Ali b. Zafer el-Ezdî, Matbaatu'l-Misriyye, 1316 s.74.

³⁰ el-Merâğî, Ahmed Mustafa, a.g.e., s. 91.

³¹ el-Abbâsî, Abdurrahim b. Abdurrahman b. Ahmed, a.g.e., s.76.

³² el-Meydani, a.g.e., c.1, s.381.

Örneğin: “ إياك نعبد وإياك نستعين ” ayetinde birinci “ إياك ” mef'ûlün bih olup “ نعبد ” fiiliden önce gelmiştir. İkinci “ إياك ” ise tahsîs ve hasır içerdiğinden yardım dilendiğinde ancak ondan yardım dilenebileceğini ifade eder.

2. Öne geçene önem vermek veya ona önem verdiğini açıkça belirtmek.

Örneğin: “ ولقد آتينا موسى الكتاب فلا تكن في مريّة من لقائه وجعلناه هدى لبني إسرائيل * وجعلنا ” “ يوقنون ” ifadesi “ بأيّاتنا ” amilinin öne geçmiş olan mamulüdür. Allah'ın (c.c.) ayetlerinin beşerin hayatında önemli olduğunu, imtihan yolculuğunda büyük bir değerinin olduğunu belirtmek için takdim edilmiştir. Böylece ona inanan kimsenin gidişinin doğrular ve yaşamını da güçlendirir. Maksat Ona inanmayı hasretmek değildir. İnanılması gereken rükünlere inanmak Allah'ın (c.c.) ayetlerine kasır edilemez.

3. Belirlemede veya ortaklıkta hatayı reddetmeyi istemek. Zikredilene, iddia edilene ve ona inanana cevap veya açıklama olsun diyedir.

4. Öne geçen lafzın inkâra, garipsemeye (şaşkınlığa) yüceltmeye (büyülemeye) ya da bakışları çevirmeye sebep olduğu konusunda uyarıdır.

Ebu'l-'Alâ el-Mearrî'nin dilenciye aldatan ve söz götürüp getireni tasdik ettiğini iddia edene karşı inkarını ifade eden şu sözü gibi:

أعندي وقد مارسْتُ: أَخْفِيَةَ بُصَدَ وَاشْ أَوْ يُخَبِّ سَائِلْ

5. Sevgilinin ismini zikrederek zevki öncelemeyi istemek. Örneğin âşık birisi sevgilisi Hind'in durumunu ifade eden şu cümleler: “ هندا عشقتُ وإنسانا بمقلتها قلبي ” “ يُدَاعِبُهُ بِالضَّمِّ وَالْقَبْلِ ”

6. Duada Rabbin adını anarak berekete yönelmek. Örneğin dua eden biri: “ رَبِّي إِنِّي دَعَوْتُ، ارجو فيض رحمته، أن أنال لديه منتهى أُملي ” der.

7. Eğer öne geçen lafız korku veya korkutmayı içeren bir lafız ise bu lafızlarla korku salma, korku ve kâbusu ifade etmek. Örneğin: “ بالحديد المحمّي قيّده، ” “ وإلى بنر التعديب خذوه ”

8. Şiir kafiyelerinde ve nesirdeki secilerde lafzî güzelliğin tertibini, sırasını gözetmek.

Buradan anlaşılan: amil olumsuz olur ve mamulü de ondan önce getirilirse, buradaki takdimin delaleti tahsîs içindir ve gerekli bir duruma hasretmektir sınırlamaktır. Bu hasrı bozacak şeye sözü tabi kılmak caiz değildir. “ ما زيدا ضربتُ ولا ” “ غيره ” denmez. Çünkü “ ما زيدا ضربتُ ” ibaresi Zeyd'in vurmadığına tahsîse delalet

eder. Fakat ondan başkasına vurduğunu ifade eder. “ولا غيره” ibaresi ise tahsis ifade eden cümleyi bozar.³³

4. Cümledeki Yeri Değiştirilse Bile Fiili Bazı Ma'mullerinin Öne Geçirilmesinin Belâğî Amaçları

Edip bir kimseye yakışan, kurduğu cümlelerin öğelerinin sıra ve yan yana dizilişlerini daima sanatsal ve hikmetli bir şekilde yapmasıdır. Cümlede manevî ve edebî yönleri gözetmesi gerekir. Ya da lafızî ve anlamsal güzellik yönlerini gözetmesi gerekir.

Edibin işaret etmek istediği manaya işaret etme bakımından da olsa, cümlelerin herhangi bir ögesini diğerine takdim etmesiyle faydalanılabileceğine inanması gerekir. Arapça kaideleri ve şekilleri açısından imkânsız bile olsa bunu yapar. Hatta sıfatların kendi aralarında bir sırası bile olsa yeterlidir. Vav ile atfedilen birçok ma'tufta olduğu gibi. Ki bunların hepsi bir arada olması gerekir. Tertip ve art arda gelmesi de gerekmez. Manevî te'kid lafızları gibi. Zihnini uygun bir görüşün meşgul ettiği zamanlarda, fikirsel, edebî sanatlar bakımından takdim ve te'hir yapmaya önem verir.³⁴ Konuşmada cümlelerin unsurlarının tertibi sırasında ediplerin ve alimlerin becerileri ve hüneleri ortaya çıkar. Mertebelerinin farklılıkları ortaya çıkar. Her zirvenin üzerinde cümlelerin tertibi sırasında fikirsel ve edebî bakımdan Kur'an'ın i'câz yönleri yükselir, gelişir.

Edebî metin çalışması yapan kimse, cümlelerini kurarken takdim ve te'hire yöneleceği durumları keşfedecek araştırmalar yapmalıdır. Özellikle de aslının aksine sıralama yapıldığı zamanlarda buna dikkat etmelidir. Bunu gerektirecek şeyler şunlardır³⁵:

1. Takdim ve te'hiri yerinde yapmak cümleyi kuranın nazarında amaca yönelik olması en önemlisidir.

2. Manada normal tertibi gözetmelidir. Sanki atıflarda imana delalet eden lafızî islam'a delalet eden lafızları vav ile atfettiği gibi atıfları sunar. Çünkü esas olan imandır. İslam'ın üzerine bina edilemeyeceği bir şeye atfetmek doğru olmaz.

3. Aşağıdan yukarıya doğru yükselmeyi veya aksini murad etmek. ya da kendisine bitişen zahir olanla başlamayı istemek. Böylece gizli ve içsel sebeplerle zincirlemesine gelir. Hatta ilk sebep de olabilir. Ya da başlangıçtaki kendisine bitişen temel esas da olabilir. Böylece aşama aşama yükseğe ve yüksekten zirveye ulaşır.

³³ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.384.

³⁴ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.390.

³⁵ el-Meydani, a.g.e., c.1, s.390-395.

En alttan yukarıya doğru aşamaya örnek olarak Müminlerin derecelerini ve mertebelerini açıklayan şu ayeti verebiliriz: “ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِي اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ. ”³⁶ Ona götüren amaçlar sınırlı değildir. Onlardan biri fikrini beyan etmektir. Onlardan biri de eğitim – öğretimde daha üstün olan şeydir. Onlardan bir tanesi de eğitime faydalı olacak şeydir. Bir diğeri sanatsal güzelliştir. Ve bunlara benzer birçok amaçlar vardır.

Dünya sıfatlarını yermekle başlamak Arapların takip ettiği yollardandır. Sonra yukarı daha yukarı doğru yükselirler, ya da daha aşağı bir sıfatı yermekle başlayarak sonra da hafifini ve daha hafifini zikrederler. Kur'an-ı Kerim'de kapsayıcı pekiştirmeye delalet edecek şekilde küçük şeylerin büyük şeylerin önüne geçirilmesi ibareleri vardır. Şiirlerde de küçüklere önem verilir. Kendisinden yardım görülmemeye (faydalanılmamaya) müsamaha edilemez ve ihmal edilecek bir şey de değildir. “ وَكَلَّ شَيْءٌ فَعَلُوهُ فِي الزَّرِيرِ * وَكُلٌّ صَغِيرٌ وَكَبِيرٌ مُسْتَطَرٌ ”³⁷ ayetinde olduğu gibi “ صَغِيرٌ ” kelimesinin öne geçirilmesi istisnasız insanın küçük ve hakir gördüğü gerçekleşebilecek bütün fiillerin yazımını kapsadığına delalet eder.

Kur'an-ı Kerimde en yüksek dereceyi işgal edenle en aşağıdaki dereceyi işgal edenler ve ardında gelen dereceyi işgal edenlerle başlayan ayetler de vardır. Yine Kur'an- Kerimde “ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ ”³⁸ şeklinde gelmiştir. “ النَّبِيُّ ” lafzıyla başlamış ve ona muhacirleri, zorluk zamanında peygambere tabi olan Ensar'ı derece ve mertebelerini gözetererek atfetmiştir.

4. Sözüün delalet ettiklerinde kastedilmeyen manayı çağrıştırmamasından kurtulmaktır. Örneğin “ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا قَالَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ ”³⁹ ayetinde geçen “ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ ” ibaresi ve “ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ ” ibaresi mü'min bir kimsenin sıfatıdır. Bu iki sıfat da rütbe bakımından yeterli olduğundan birinin diğeri takdim edilmesinde daha üstünlük yoktur. Ancak “ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ ” ibaresinin takdim edilmesi, câr ve mecrûrun, mahzûf olan “ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ ” sıfatına bağlı olmaları nedeniyle “ يَكْتُمُ ” fiiline müteallik olduğunu vehmettirir. Takdimi kaldırarak bu zannı da kaldırmış olacağından artık âyetin beyanı da açık seçik ve doğru olmuş olur.

5. Takdim ve Te'hirin Edebî En Önemli Genel Amaçları

Özetle takdim ve te'hirin birçok amacı vardır. Belagatçiler bunlar üzerinde çokça durmuş ve onları eserlerinde belirtmişlerdir. Bu manaların hepsi de delalet açısından konulmuş aslî kalıbından uzaklaştığı müddetçe, konuşmacının kastettiği manalara büyükçe tesiri olur. Konulmuş aslî kalıplar siyaka uygun olarak

³⁶ Fatır Suresi, 32.

³⁷ Kamer Suresi, 52-53.

³⁸ Tevbe Suresi, 117.

³⁹ Ğafir Suresi, 28.

birbirinden uzak olabilir. Konuşmacı bu siyakin ardından uygun ifadelerini getirir. Artık buradan itibaren edebî amaçlar çoğalır alanı genişler ve mukteza-i hale/duruma ve sözün söyleneceği duruma göre çok sayıya ulaşır.

Şimdi Belagatçilerin zikrettiği edebî hedefleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz⁴⁰:

1. Sevinci mutluluğu acele ettirmek. Bir insana sevindirici bir haber vermek üzere takdim ve te'hir yapılır. Örneğin: “ نجاحك مضمون أيها المجتهد في الامتحان ” şeklinde ifade edersin.

2. Kötülüğü veya sıkıntıyı acele etmek. Örneğin: “ راسب أنت في الامتحان ” şeklinde ifade edersin.

3. Tad alıp hoşlanmak. Örneğin: “ ربحت أخيرا ”

4. Geneli ifade eden “ كل أو جميع ” gibi lafızları nefy edatına takdim etmek. Örneğin: “ كل ظالم لا يفلح ”

5. Nefy edatını, geneli ifade eden “ كل و جميع ” lafızlarına takdim etmek. Şairin şu ifadesinde olduğu gibi:

ما كلّ ما يتمنى المرء يدركه

6. İnkâr ve yabancılık. Şairin şu ifadesi gibi:

أبعد المشيب المنقضي في الذوائب تحاول وصل الغائيات الكواعب؟

7. Müsnedün ileyhe tahsîs. “ و لله ملك السوات والأرض وما بينهما ” ayetinde ifade edildiği gibi.

8. Sonra gelene teşvik. el-Mearrînin şu ifadesi gibi:

غير مجد في ملّتي واعتقادي نوح باك ولا ترنم شاد

Ancak bu amaç ve hedeflerin hepsi de “öne geçen etrafındakilere önemli bir merkez olur” sözü altında toplanan hedeflerdir. Bütün bakışlar bunlara çevrilir. Sonra gelen ise önem bakımından onun peşine gelir.

Takdim de te'hir de belagî yönlerden ikisidir. Açıklamayı artırıcı faydası vardır. Manayı kuvvetlendirir. Sözü güzelleştirir. İbareyi arındırır. Ritim, ses güzelliği ve tatlı esnekliği geniştir.

Manaları İfade Etmede Ve Delaletlerin Farklılıklarında Takdim Ve Te'hir

⁴⁰ Ebû Hakka, Dr. Ahmed, a.g.e., s. 102.

Örnek olarak iki Âyet-i Kerimeyi ele alacağız. Câr ve mecrûrunun te'hir edilmesinin mümkün olamayacağını, bunun sebebinin de lebs olduğunu bu iki âyet üzerinde sunmaya çalışacağım. Bu iki âyet üzerinde nahivciler ve belagatçiler uzun uzadıya durmuşlardır.

Birinci âyet: " وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ " ⁴¹ bu âyeti; câr ve mecrûrun te'hir edilmesi halinde manayı bozduğuna örnek vermişlerdir. Ez-Zerkeşî şöyle der: " (مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ) ifadesi te'hir edilseydi, onun onlardan olduğu anlaşılırdı. ⁴² Çünkü te'hirde başka manaya karışma korkusu (ihtimali) vardır. Ayetteki adamdan maksat, Firavunun halkından olandır. ⁴³ Denir ki o adam Firavunun amcasının oğlu olup Kıbtî'lerden idi. ⁴⁴ Buna karşılık (مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ) ifadesi adamın mahzuf sıfatına müteallıktır." Es-Süddî ve Mâverdi'ye göre: Bu adam İsraili idi ve Firavunun halkından imanı gizliyordu. ⁴⁵

O halde takdim ve te'hir üzerine konuşmalarda takdir edilen: " وقال رجل مؤمن " şeklinde olurdu. Kim adamı Kıbtî yaparsa buradaki " من " lafzı ona göre adamın mahzuf sıfatına müteallıktır. Eğer takdir edilen ifade " وقال " şeklinde olur. Yani aile ve akrabalarındandır. Kim de Adamı İsraili yaparsa, o zaman da " من " lafzı, " يكتُم " fiilinin ikinci mef'ûlü olarak müteallık olur. ⁴⁶ Kurtubî Kuşeyrî'den rivayetle şöyle nakleder: "Kim adamı İsraili sayarsa o uzak bir ihtimaldir. Çünkü " كَتَمَهُ أَمْرٌ كَذَا " şeklinde ifade edilir. " كَتَمَ مِنْهُ " şeklinde söylenmez. " وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا " şeklinde söylenir. ⁴⁷ Firavunun da İsraili olduğundan olma ihtimali de olabilir. Bu ifade gibi söylenir. ⁴⁸

Bu âyetin anlamını tamamen derinden düşünen bir kimse i'rab ile manasının açık ve seçik bir şekilde anlaşılabilirliğini anlar. İ'rab ile hedefleri ortaya çıkar. Nitekim Allah (c.c.) " مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ " ifadesini, " يكتُم إِيمَانَهُ " ifadesine takdim etmiştir ki, ona müteallık olduğuna kimse zannetmesin ki, mana da lebs

⁴¹ Mü'min Suresi, 28.

⁴² ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed, el-Burhân fi 'ulûmi'l-kur'ân, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2.baskı, el-Mektebetü'l-asriyye, c.3, Beyrut/Sayda, s.149.

⁴³ el-Kâsımî, Muhammed Cemaleddin, Tefsîru'l-Kasımî el-müsemmâ mehâsini't-te'vîl, thk. Muhammed Basıl Uyûnu's-Sud, c.8, 1.baskı, Dâru'l-Kutub'i'l-'ilmiyye, Beyrut/Lübnan, 1997/1418, s.29.

⁴⁴ eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-Kadîr el-Câmiu beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti, min ulûmi't-tefsîri, thk. Ahmed Abdusselam, c.4, 1.baskı, Dâru'l-Kutub'i'l-'ilmiyye, Beyrut/Lübnan, 1994/1415, s.610.

⁴⁵ el-Mâverdi, Ali b. Muhammed, Tefsîru'l-mâverdi (en-Nüketu ve'l-uyûnu), thk. Es-Seyyid b. Abdülmaksut b. Abdurrahîm, c.5, Dâru'l-Kutub'i'l-'ilmiyye, Beyrut/Lübnan, s.152.

⁴⁶ el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, 1991/1413, 8 cilt, c.15, Dâru'l-Kutub'i'l-'ilmiyye, Beyrut/Lübnan, s.200.

⁴⁷ Nisa Suresi, 42.

⁴⁸ el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed, a.g.e., c.15, s. 200.

(karışıklık) oluşmasın. Makası da bozmasın.⁴⁹ Bunu pekiştiren “ يَكْتُم ” fiilinin bizzat kendisi mef ‘ûlûn bih alarak müteaddî olur ve “ من ” harf-i cerrine de ihtiyaç duymaz.

“ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ ” âyetinin üç sıfatı vardır. En önemlilerini daha önce ifade etmiştik. Onlardan biri “ مؤمن ” dir. “ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ ” Cümle sıfatını sonraya bırakmakla dizenin güzel olmasını sağlayarak iltibası engelledi. Çünkü mümkün olabilecek şekillerin tamamı şöyle olabilirdi⁵⁰:

1. وقال رجلٌ مؤمنٌ من آل فرعون يكتم إيمانه.
2. من آل فرعون وقال رجل مؤمنٌ يكتم إيمانه.
3. وقال رجل من آل فرعون مؤمن يكتم إيمانه.
4. وقال رجل من آل فرعون يكتم إيمانه مؤمن.
5. من آل فرعون مؤمن وقال رجل يكتم إيمانه.
6. وقال رجل يكتم إيمانه مؤمن من آل فرعون.

Bu alt cümlelerin ikinci ve beşinci cümleleri iltibas nedeniyle engellidir. Üçüncü, dördüncü ve altıncı cümleler ise dil açısından caizdir. Ancak belâğat ilmi bu cümlelerde önemli olana önemli olmayanın takdim edilmesi nedeniyle uygun görmemektedir.⁵¹

İkinci ayete gelince; “ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِإِيمَانِ الْآخِرَةِ وَأُتِرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ ” bu ayette “ مِنْ قَوْمِهِ ” ifadesinin “ الَّذِينَ كَفَرُوا ” sıfatına takdimiyle, câr ve mecrûrunun te'hir edilmesi halinde maksadı bozacağına örnek verilmiştir. Zerkeşî şöyle der. “Eğer te'hir edilseydi, dünyanın sıfatı olduğu anlaşılacaktı. Çünkü “ الدُّنْو ” kelimesinin ism-i tafdilidir isim değildir. “ الدُّنْو ” ise “ من ” ile müteaddî olur. O zaman da “ onlar onun kavminden mi idi yoksa değil mi?” şüphesine yol açacaktı. Kastedilen manayı bozacak te'hiri kapsamaz. O da kavminden konuşanların durumudur. Te'hir etmekle bu bozukluktan emin oldu. Bu surenin başka bir ayetinde de⁵³: “ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ”⁵⁴ “ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَفْضَلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مَاءً سَمِعْنَا بِهِدَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ”⁵⁵ merfû' bir sıfattan sonra getirilmiştir⁵⁵. Belki de bu ve buna benzer kaideler İmam

⁴⁹ es-Subkî, Bahauddin, ‘Arûsu'l-efrâh fî şerhi telhîsi'l-miftâh, c.2, ‘İsa el-Bâbî el-Halebî matbaası ve ortakları, Kahire, s.66-67.

⁵⁰ Matracî, Yasir Muhammed, a.g.e., s.171.

⁵¹ Davmat, Cebir mihayil, a.g.e., S.66-67.

⁵² Mü'minûn Suresi, 33.

⁵³ Matrâci, a.g.e., s.171.

⁵⁴ Mü'minûn Suresi, 24.

⁵⁵ ez-Zerkeşî, a.g.e., s. 150.

Maliki "Arap dili âlimi olmayan bir adamın Allah'ın kitabını tefsir etmesini istemem yoksa ona ceza veririm"⁵⁶.

Bu çalışmamızdan önemli neticeler elde ettiğimizi sanıyoruz. En önemlilerini de sıralayacak olursak:

1. Arap dilinde cümlenin öğeleri konulduğu aslî tertip üzere gelir. Bu aslî tertibe bazen edebiyat ve dil âlimlerinin sıraladığı edebî nedenlerden dolayı muhalif olabilir. Bu nedenler ve sayılar konusunda ihtilaflar vardır.

2. Takdim ve te'hirin esas şartı kastedilen manada bir karışıklığa yol açmamasıdır. Karışıklık olursa takdim ve te'hirden vazgeçilir. Nahvî tertibin korunması vacip olur. Takdim edilmesi gereken takdim edilir. Böylece te'hir edilmesi gereken de te'hir edilir.

3. Konuşmacı takdim te'hir edeceği zaman, kendisindeki psikolojik ve şuursal durumu gözetmelidir. Aynı zamanda bulunduğu makama göre konuşmalıdır. Her makama ait bir söz vardır.

4. Bu olgu hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacı Kur'an-ı Kerim, Şairlerin şiirleri, makale ve diğer metinlerden takdim ve te'hirin yapılacağı yerleri uygulamalı olarak görebilir.

Kaynakça

- Kur'an-ı Kerim,
- el-Abbâsî, Abdurrahim b. Abdurrahman b. Ahmed, *Şerhu şevâhidi't-telhis me 'âhidi't-tansîs ve bi hâmişihî bedâ 'i'l-bedâih* li Ali b. Zafer el-Ezdî, Matbaatu'l-Mısıriyye, 1316 s.74.
- el-Beyhakî, Ahmed b. el-Hasan, el-Câmiu li şuabi'l-îman, thk. Dr. Abdulâlî Abduhamid Hâmid, c.3, 1.baskı, Mektebetu'r-Rüşd, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Suûdiyyetu 2003/1423, 2090, s. 543.
- el-Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr, el-Beyân ve't-tebyîn, thk. Abdusselam Harun, c.1. 5.baskı, Mektebetu'l-hanci, Kahire, 1985/1405, s.138.
- Cürçânî, Abdulkahir, Delâilu'l-i'câz, thk. Es-Seyyid Reşid Rıza, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1984/1404, s.83.
- Davmat, Cebir mihayil, el-Havâtiri'l-hisân fî'l-meânî ve'l-beyân, tsz. S.65.
- Ebû Hakka, Dr. Ahmed, el-Belâğa ve't-tahlîl el-edebî, 1.baskı, aru'l-ilmî'l-melâyîn, Beyrut, 1988, s.99.
- İbn Akîl, Bahauddin Abdullah el-Hemedânî el-Mısrî, Şerhu'bni 'akîl, İntişârâti Nasır hüsrev, Tahran/İran, 1964 c.1, s.230
- el-Kâsımî, Muhammed Cemaletdin, Tefsîru'l-Kasımî el-müsemmâ mehâsini't-te'vîl, thk. Muhammed Basîl Uyûnu's-Sud, c.8, 1.baskı, Dâru'l-Kutub'î'l-ilmîyye, Beyrut/Lübnan, 1997/1418, s.29.

⁵⁶ el-Beyhakî, Ahmed b. el-Hasan, el-Câmiu li şuabi'l-îman, thk. Dr. Abdulâlî Abduhamid Hâmid, c.3, 1.baskı, Mektebetu'r-Rüşd, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Suûdiyyetu 2003/1423, 2090, s. 543.

- el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, 1991/1413, 8 cilt, c.15, Dâru'l-Kutub'î'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan, s.200.
- Matrâcî, Yasir Muhammed, Eseru'l-hilâf fî'l-evcuhi'l-i'rabiyye fî tefsîri'l-âyâti'l-Kur'âniyye, Master tezi, Danışman: Dr. Sami İvaz, Mektebetu Câmiati Teşrîn, Lazkiye, 2006-2007, s.169.
- el-Mâverdî, Ali b. Muhammed, Tefsîru'l-mâverdî (en-Nüketu ve'l-uyûnu), thk. Es-Seyyid b. Abdulkasut b. Abdurrahîm, c.5, Dâru'l-Kutub'î'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan, s.152.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, 'Ulûmu'l-belâğati'l-beyân ve'l-bedî' ve'l-me'ânî, 1. Baskı, el-Mektebetu'l-Mısıriyye, Beyrut, 2004/1425, s. 86.
- el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, el-Belağatu'larabiyyetu ususuha ve 'ulûmuha ve fûnûnuha ve suverun min tatbikâtiha bi heykelin cedîdin min tarifin ve telidin. C.1, 2.baskı, Dâru'l-kamer, Dımaşk, 2007/1428, s.145.
- Sellûm, Tamir, 'İlmu'l-me'ânî kiraaten saniyeten li't-teşkîli'n-nahvî, Menşurât câmiatu teşrîn, lâzkiye, 1996/1417, s.48.
- es-Subkî, Bahauddin, 'Arûsu'l-efrâh fî şerhi telhîsi'l-miftâh, c.2, 'İsa el-Bâbî el-Halebî matbaası ve ortakları, Kahire, s.66-67.
- Sumud, Hamâdî, et-tefkîri'l-belâğî 'inde'l-'arab ususuha ve tatavvuruha ila karni's-sâdis el-hicrî, Menşurat el-Câmiat et-Tunusiyye, Tunus, 1981, s.616-517.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-Kadîr el-Câmiu beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti, min ulûmi't-tefsîri, thk. Ahmed Abdusselam, c.4, 1.baskı, Dâru'l-Kutub'î'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan, 1994/1415, s.610.
- ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed, el-Burhân fî 'ulûmi'l-kur'ân, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2.baskı, el-Mektebetü'l-asriyye, c.3, Beyrut/Sayda, s.149.